

УДК 351:323(477)

*Шведун В.О., доктор наук з державного управління, професор,
начальник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного
захисту ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків
ORCID: 0000-0002-5170-4222*

*Shvedun V., Doctor of Science in Public Administration, Full Professor, Head of
the Department of Management of the Educational, Scientific and Production
center, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

МЕХАНІЗМИ УЧАСТІ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ У МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

MECHANISMS OF POLITICAL LEADERS' PARTICIPATION IN LOCAL ELECTIONS

У статті досліджено механізми участі політичних лідерів у місцевих виборах. Зокрема, здійснено аналіз загальних теорій лідерства та їх застосовності до участі лідерів у місцевих виборах. Розглянуто природу політичного лідерства з точки зору її психоаналітичних пояснень. Виокремлено проблеми типології політичних лідерів із акцентуванням уваги на культ особистості, який відіграє визначальну роль участі політичного лідера в місцевих виборах.

Ключові слова: *політичне лідерство, місцеві вибори, механізми, культ особистості.*

The article studies the mechanisms of political leaders' participation in local elections. In particular, an analysis of general theories of leadership and their applicability to the participation of leaders in local elections is carried out.

The nature of political leadership in terms of its psychoanalytic explanations is considered. The problems of typology of political leaders with emphasis on the cult of personality, which plays a decisive role of political leader participation in local elections, are highlighted.

Keywords: *political leadership, local elections, mechanisms, cult of personality.*

Постановка проблеми. У механізмі участі політичного лідера у місцевих виборах правова регламентація діяльності політика пов'язана з інструментами юридичного контролю над прийняттям рішень та здійснення зворотного зв'язку «політик – суспільство». Чим розвиненіша легальна сфера неюридичного впливу лідера, тим сильніше розвинений механізм політичного лідерства на рівні участі політика в місцевих виборах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та розвитку політичного лідерства досліджували вітчизняні та закордонні вчені та практики, зокрема: С. Бойко [1], М. Мораль [2], В. Холод [3]. Однак аспекти розробки та впровадження механізмів участі політичних лідерів у місцевих виборах зачіпаються лише частково.

Постановка завдання. Враховуючи описану вище актуальність теми дослідження, метою статті є дослідження механізмів участі політичних лідерів у місцевих виборах.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання:

- здійснити аналіз загальних теорій лідерства та їх застосовності до участі лідерів у місцевих виборах;
- розглянути природу політичного лідерства з точки зору її психоаналітичних пояснень;
- виокремити проблеми типології політичних лідерів із акцентуванням уваги на культ особистості, який відіграє визначальну роль

участі політичного лідера в місцевих виборах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Існує кілька політичних теорій, у яких аналізується проблема політичного лідерства.

У цьому контексті слід звернути увагу на теорію характеристик, в якій основна увага приділяється особистим якостям лідера. Суть цієї теорії полягає у поясненні феномена лідерства визначними якостями особистості. Серед рис, властивих політичному лідеру, зазвичай називають гострий розум, тверду волю, неабиякі ораторські здібності, вміння подобатися людям, особливо готовність брати на себе відповідальність і компетентність. Як загальні фактори, що грають необхідну роль в атракції кожного індивіда, серед його здатностей справляти враження зазвичай називають фотогенічність, зовнішню привабливість, гарний смак.

Дослідження показують, що набір перерахованих якостей іноді не дає належного ефекту, якщо лідер не може пристосовуватися до дійсності, відчутти ситуацію. Іноді перемагає більш спритна особа, але при цьому вона не має яскравої індивідуальності [1-3].

Інша, ситуаційна теорія, ґрунтується на аналізі відносності, флюїдності та множинності феномена лідерства. Лідер – це функція певної ситуації. Саме певна обставина, що склалася, породжує політичного лідера, детермінує його поведінку, прийняті ним рішення.

З погляду ситуаційного підходу лідерські якості релятивні, відносні. Одна людина може виявити риси лідера на мітингу, інша – у живому спілкуванні, третя – у громадській роботі. На жаль, як показує життя, успіх найчастіше виявляється на боці безпринципної людини, яка орієнтується на політичну кон'юнктуру [1; 2].

Теорія, що оголошує феномен лідера через його послідовників та конститuentів, дозволяє досліджувати відносини між керівником та його конститuentами, що виступають у вигляді ланцюжка взаємопов'язаних ланок: конститuentи – послідовники – активісти – лідер.

У сучасному розумінні коло конститuentів лідера розуміється досить широко. До нього включаються не лише політичні активісти, послідовники лідера, а й усі ті, хто взаємодіє з ним, впливає на нього. Аналіз конститuentів дозволяє багато в чому зрозуміти та передбачити політичну поведінку лідера, передбачити прийняті ним рішення.

У формуванні відносин «лідер – конститuentи» особливо великою є роль політичних активістів, які виступають «привідним ременем», що зв'язує лідера та маси в межах місцевих виборів, тобто активісти «роблять» лідера.

Слід сказати, що взаємодія лідера та конститuentів у політиці розглядається як така, що має пряме і зворотне спрямування. Самостійність лідера прямо залежить від характеру політичного устрою, від рівня концентрації влади в руках лідера-керівника, від політичної культури суспільства в цілому. Лідер, який відповідає вимогам, може бути зміщений суспільством у складі його конститuentів, які були йому раніше опорою [1; 3].

Природа політичного лідерства є досить складною і не піддається однозначній інтерпретації. Пояснити її суб'єктивні механізми допомагають психологічні концепції, і, зокрема, психоаналітичні пояснення лідерства. У багатьох людей володіння керівними позиціями виконує суб'єктивно-компенсаторні функції, дозволяє долати різноманітні комплекси. Певні психологічні потреби відбивають і підпорядкування лідеру. Основа цього закладаються у дитинстві, коли дитина потребує авторитету батьків. У цьому сенсі авторитет керівника подібний до авторитету батька сімейства [1-3].

Одна з найважливіших проблем політичного лідерства – це проблема його типології. В загальному випадку розрізняють традиційне, раціонально-легальне та харизматичне лідерство.

Традиційне лідерство засноване на вірі у святість традицій (наприклад, управління в патріархальному суспільстві, де людина має

право на лідерство завдяки своєму походженню). Традиційний тип влади ґрунтується на вірі у традиції, у існуючі звичаї. Традиційні норми настільки «святі», що їх порушення сприймається як стихійне лихо і, звісно, тягне за собою суворе покарання.

Раціонально-легальне (бюрократичне) лідерство засноване на вірі у законність існуючого порядку та його розумність. Лідер-чиновник, що приймає участь у місцевих виборах, виступає не як індивід, від якого виходить влада, а як агент певної державної функції. Влада виходить з юридичних норм, законів. Ці норми є незмінними. Найбільш характерним прикладом держави із подібним типом лідерства є сучасні конституційні держави.

Харизматичне лідерство засноване на вірі у надприродні властивості лідера, що приймає участь у місцевих виборах. Харизма у перекладі з грецької означає «божественний дар». Це ряд властивостей індивіда, що виділяють його з середовища йому подібних, причому ці якості у нього присутні від природи. Харизму мали великі полководці: Наполеон, Цезар. Харизматичний лідер сучасності – це політик, який будь-якими шляхами домагається довіри мас, вказуючи їм мету дії.

Харизматичний тип лідерства (харизматична влада) є нестабільною проти традиційної та легальної. Справа в тому, що традиції – це факти суспільного життя, а харизма спирається на особисті якості людини. Харизматичне панування виникає за умов соціально-політичної кризи. Віра у виняткові властивості лідера – основа його легітимності. Для підтримки своєї харизми лідеру доводиться вчиняти «великі» дії, які приносять успіх суспільству. Щойно вичерпується запас «перемог» та досягнень лідера, руйнується його харизма. Далеко не останню роль у харизмі грає зовнішність лідера, його моральні якості, несхожість на своїх попередників [2; 3].

У сучасних умовах нерідко використовуються чотири збиральні образи лідера: прапороносця, служителя, торговця та пожежника. Кожен має свої характеристики.

Лідер-прапор вирізняється власним баченням дійсності, має привабливий ідеал, здатність захопити маси.

Лідер-служитель завжди прагне виступити у ролі виразника інтересів своїх виборців загалом, орієнтується з їхньої думку, діє від їх імені.

Лідер-торговець здатний привабливо піднести свій «товар», свої ідеї та плани, змусити виборця (покупця) повірити у якість «товару» (ідей). Дуже важливим є у разі порядність «продавця», який збереже високу якість свого «рекламного товару».

Лідер-пожежник орієнтується на найактуальніші суспільні проблеми. Його дії насправді дуже схожі з діями пожежників. Примітно, що успіхи такого лідера в перші моменти чинять колосальний вплив на людей. Народ вірить, що це саме те, що треба.

Наведені типи особистостей лідерів далеко ще не вичерпані, через те, що такий поділ зроблено умовно. Кожному лідеру властиво зіграти всі чотири «ролі» відповідно до конкретної дійсності [1; 2].

Існує також і простіший поділ лідерів – реформатори та революціонери. Зокрема, реформатори прагнуть мирної тактики поступових змін, переважно, шляхом переконань; революціонери прагнуть все зруйнувати, а потім побудувати заново.

Дуже багато залежить від ролі та функції самого лідера, його дій у конкретній ситуації. Що ж до характеристики функцій лідера з погляду їхнього змісту, то до них можна віднести такі.

1. Інтеграція суспільства, об'єднання мас. Лідер покликаний втілювати в собі та представляти у взаєминах з іншими державами національну єдність, об'єднувати громадян навколо спільної мети, подавати особистий приклад служінню народу, вітчизні.

2. Знаходження та прийняття політичних рішень, навіть якщо не завжди рішення абсолютно правильне. Людині властиво помилятися, але важливо, перш за все, бути готовим відповідати за свої помилки.

3. Соціальний арбітраж, захист мас від беззаконня, самоврядування. Ця функція досить детально обґрунтована у концепції плебісцитарної вождистської демократії Вебера.

4. Комунікація влади та мас, зміцнення каналів політичного та емоційного зв'язку і тим самим запобігання відчуженню громадян від політичного керівництва. За допомогою ЗМІ (четвертої влади), і насамперед телебачення президенти, і багато політичних діячів мають найширшу можливість безпосереднього спілкування з народом.

5. Ініціювання поновлення того забутого старого, що є субстанційною основою нації, народу. Лідер покликаний не лише охороняти традиції минулого, а й ініціювати їхнє відродження. Так, наприклад, сьогоденне відродження козацтва, його традицій, військової слави, честі, культури за підтримки лідера відіграє велику роль у завоюванні авторитету народу.

6. Легітимація ладу. Ця функція здебільшого властива лідерам у тоталітарних суспільствах. Коли політичний режим не може знайти виправдання свого існування в історичних традиціях, він змушений шукати його в особливих якостях харизматичних лідерів [1-3].

Культ особистості – крайня, максимально підвищена оцінка функцій та ролі політичного лідера. Найчастіше зустрічається у тоталітарних та авторитарних державах. Сприятливим середовищем виникнення культу особистості є віра у доброго царя. Однак найважливіша причина культу особистості – концентрація величезної політичної, економічної, соціальної та духовної влади в руках однієї людини, а також тотальна залежність усіх від прихильності начальства.

Висновки. Таким чином, соціальна значимість політичного лідера та механізми його участі в місцевих виборах прямо залежить від рівня

політичної культури та активності мас. Випадкові чинники можуть мати місце, але правилом ці явища не є системними. Удосконалення системи відбору лідерів та підвищення демократичної політичної заангажованості мас – це дві найважливіші умови ефективного політичного керівництва суспільством.

Список використаних джерел:

1. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 91-100.
2. Морарь М. В. Політичне лідерство в сучасній Україні: проблеми становлення та розвитку. *Грані*. 2016. Том 20. № 2(142). С. 5-11.
3. Холод В. В. Пріоритетні функції політичного лідера. *Політичний менеджмент*. 2007. № 4. С. 55-64.

References:

1. Boiko S. Politychne liderstvo v Ukraini: henezys i dynamika rozvytku [Political leadership in Ukraine: genesis and dynamics of development]. *Politychnyi menedzhment*. 2011. Issue. 6. P. 91-100.
2. Morar M. V. Politychne liderstvo v suchasni Ukraini: problemy stanovlennia ta rozvytku [Political leadership in modern Ukraine: problems of formation and development]. *Hrani*. 2016. Vol. 20. Issue 2(142). S. P-11.
3. Kholod V. V. Priorytetni funktsii politychnoho lidera [Priority functions of a political leader]. *Politychnyi menedzhment*. 2007. Issue 4. P. 55-64.